

CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ, MEVLEVÎLER VE KONYALI HİRİSTİYANLAR

Alberto Fabio AMBROSIO*

ÖZET

Bu çalışmada Mevlâna ve Konya'da yerleşik bir Hristiyan topluluk arasındaki tarihsel ilişkiler incelenmektedir. Bu bildirinin ilk bölümünde Mevlâna ve Konya yakınlarındaki Sille'de bulunan Saint Chariton manastırındaki keşişler arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde ise Mevlâna zamanında Mevlevî dervişler ile Konya Hristiyanları arasındaki ilişkilere ışık tutma amaçlanmaktadır. 19. yüzyılda Roman Katolik Asumpsiyonist cemaati Mevlâna'nın şehrine bir kilise açarak yerleşti ve daha sonra da bir okul açtı. Paris'te yayınlanan gazetelerinde Konya'daki Mevlevî dervişlerle ilişkilerini doğrulamayan yazılar yazdılar. Bu ikinci bölümde, bu tarihi belgenin sunumu ve analizi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevî Tarikatı, Tarih, Roman Katolik, Asumpsiyonist Cemaat, 19. yüzyıl, Konya'nın tarihi, Dinlerarası diyalog.

MAWLÂNÂ JALÂL AL-DÎN RÛMÎ, MAWLAVÎ AND CHRISTIANS FROM KONYA

ABSTRACT

The present paper deals with the historical relations between Mawlânâ and the local Christian community of Konya. The first part of the paper concerns the relationships between Mawlânâ and the monks of Saint Chariton's monastery in Sille, near Konya, and is known to scholars and admirers of Mawlânâ. The second part concerns information that could possibly testify to relations in Mavlavi's time between mevlevî dervishes and the Christians of Konya. In 19th century the Roman Catholic Assumptionist Congregation settled in Mawlânâ's town, with a church and later with a school. In their bulletin published in Paris, they give witness to their relationship with Mavlavi dervishes in Konya. This second part is a presentation and first analysis of this historical document.

Key Words: Mavlavi Order, History, Roman Catholic, Assumptionist Congregation, 19th Century, Konya's History, Interreligious dialogue.

* Dominiken Rahibi

Celâleddîn-i Rûmî yani Mevlâna'nın şehri olan Konya, Hıristiyanların genelde Müslümanlarla ve özelde dervişlerle kurmuş oldukları ilişkileri incelemek açısından çok uygun bir kenttir.¹

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî² kadar müritleri³ de, bu şehrin uzun tarihi boyunca bölgede yaşayan Hıristiyanlarla çok verimli ilişkilerde bulunmuşlardır. Burada kısmen yazılmış olsa da bir kısmı hala yazılmayı bekleyen bir tarih söz konusudur. Örneğin Katolik dinsel bülteni gibi XIX. yüzyıla ait bir belgenin varlığı bize bu ilişkilerin gerçekten var olduğunu kanıtlamaktadır.

Mevlevîliğin ilk döneminde Mevlâna'nın naaşını tasvir eden Eflâkî'ye sözü bırakarak Mevlâna'nın hayatının sonuyla başlayabiliriz:

« Sonra cenazeyi dışarıya çıkardılar. Büyük küçük bütün insanlar başlarını açmışlardı. Kadınlar ve çocuklar da oradaydılar. Erkekler çıplaktı, feryat edip elbiselerini yırtarak gidiyorlardı. Hıristiyanlar, Yahudiler, Yunanlar, Araplar, Türkler vesairenden bütün milletler, bütün din ve devlet sahipleri orada hazır dılar. Her biri kendi âdetlerine göre kitapları ellerinde önden gidiyor; Zebur, Tevrat ve İncil'den ayetler okuyor, hepsi de feryat ediyordu. Müslümanlar sopa ve kılıçla bunları savamıyorlardı. Çünkü bu cemaat hiç çekinmiyordu. Büyük bir karışıklık oldu ».⁴

¹ Michel Balivet, *Konya. La ville des derviches tourneurs*, Paris Editions CNRS, 2000; Stiernnon, «Ikonion», in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, R. Aubert (dir.), fascicules 146-147, Paris: Letouzey et Ané, 1995, s.761-796; Eva de Vitray Meyerovitch, *Eva De Vitray, Konya ou la danse cosmique*, Paris: Editions Jacqueline Renard, 1989.

² Mustafa Tekin, «Mevlâna Bibliyografyası», in *Tasavvuf*, 14 (2005), s.735-774; Franklin Lewis, Franklin D., *Rûmî. Past and Present, East and West. The Life, Teaching and Poetry of Jalâl al-Dîn Rûmî*, Oxford: Oneworld Publications, 2000; Eva de Vitray Meyerovitch, *Mystique et poésie en Islam. Djalâl-ud-dîn Rûmî et l'ordre des derviches tourneurs*, Paris: Desclée de Brouwer, 1972; William C., Chittick, *The Sufi Path of Love, The Spiritual Teachings of Rûmî*, New York, State University of New York Press, 1983.

³ A. F. Ambrosio, Feuillebois E. et Zarccone, Th., *Les derviches tourneurs*, Paris: Les Editions du Cerf, 2006; Ekrem Işın, «Anadolu'da Mevlevîliğin Üç Dönemi (Genel Bir Değerlendirme)», *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü – 2*, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2003, s.151-155; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkikâp ve Aka Kitabeveleri, 1983.

⁴ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, II cilt., İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006, s. 450.

Bu hikâye, Müslümanların ihtarlarına rağmen Yahudilerin ve Hıristiyanların kendi ayinlerini gerçekleştirerek Mevlâna'nın cenazesinde bulunmuş olduklarını göstermektedir. Ardından hikâye, Müslümanların rahipleri ve papazları sultana kadar nasıl götürdüklerini anlatır.

«Bu haber büyük sultana, Sahibe ve Pervane'ye erişti. Bunun üzerine da papaz ve kiliselerin büyüklerini çağırıp onlara 'Bu olayın sizinle ne ilgisi vardır? Bu din padişahı bizim başbuğumuz, imanımız ve rehberimizdir' dediler. Onlar da 'Biz Musa'nın, İsa'nın ve bütün peygamberlerin gerçekliklerini onun açık sözlerinden anladık ve kendi kitaplarımızda okuduğumuz olgun peygamberlerin doğa ve hareketlerini onda gördük. Siz Müslümanlar Mevlâna'yı nasıl devrinin Muhammed'i olarak tanıyorsanız, biz de onu zamanın Musa'sı ve İsa'sı olarak biliyoruz. Siz nasıl onun muhibbiyseniz, biz de bin şu kadar misli daha çok onun kulu ve müridiyiz. Nitekim kendisi buyurmuştur:

Yetmiş iki millet sırrını bizden dinler.

Biz bir perdeden yüzlerce ses çıkaran bir neyiz.»⁵

Bu olay, Mevlâna ile Hıristiyanlar arasındaki ilişki ve o dönemin zihniyeti açısından çok anlamlıdır. Müslüman ve aynı zamanda Rûmî'nin müridi olan Eflâkî (öl. 1360) bu olayları aktarırken Müslümanların, efendilerinin cenazesinde Hıristiyanları ve Yahudileri görmekten rahatsız olduklarına tanıklık eder. Bununla beraber Eflâkî farklı inançlara sahip bu kişilerin diliyle Mevlâna'nın manevi değerine işaret eder. Kendi dinlerini inkâr etmeden Hıristiyanlar ve Yahudiler Mevlâna'yı kendi dönemlerinin Musa'sı ve İsa'sı olarak ilan etmişlerdi. Eflâkî'den elde edebileceğimiz iki teolojik sonuç vardır: bir yanda tarikattaki diğer müritler için Mevlevîliğin tarihini yazan Mevlâna'nın müridinin bir bakış açısı ve diğer yanda da böyle ilişkilerin gerçekten varolduğuna dair bir kanıt. Burada tasavvufî kutup öğretisinin farklı bir kullanımı söz konusudur. Eflâkî Mevlâna'nın yalnızca kendi döneminin Müslümanları için değil, aynı zamanda Hıristiyan ve Yahudileri için de kutup olduğuna işaret eder.

Mevlâna'nın diğer dinlerle ve özellikle de Hıristiyanlıkla ilgili düşüncelerine geçmeden önce Mevlâna ile Konyalı rahipler ve ardından da Mevlevîlerle Hıristiyanlar arasındaki ilişkilere değinmek istiyorum.

⁵ Age., s.450-451.

Mevlâna metinlerinde rahiplerden bahseder, hayat öyküsünü yazan Eflâkî de rahiplere ilişkin olayları aktarmıştır.⁶ Fakat burada söz edilen rahipler kimlerdir? Konya'ya sekiz kilometrelik bir mesafede Eflâkî'nin ve bazı Müslüman rivayetlerinin Eflâtun'un manastırı diye bahsettiği bir manastır vardı. Gerçekten de bazı Müslüman rivayetlerine göre bu yer Eflâtun'un gömülü olduğu yerdirdi. Bu olay bir gerçekten ziyade bir rivayet olsa da, burası kutsal bir havaya sahipti. Burada Aziz Kariton (Saint Chariton) adında bir manastır vardı; rivayete göre bu kişi Hıristiyanlığın ilk asırlarında günümüz Filistin'inde bir manastır kurmuştu. Oysa başka bir rivayete göre de Aziz Kariton ölümüne yakın bir dönemde ülkesine dönmüştür. Her ne olursa olsun Eflâkî'nin aktardığı öyküler bu manastırın varlığını teyit ediyor.

Eflâkî; Mevlâna, müritleri ve Eflâtun ya da Aziz Kariton manastırındaki rahipler arasındaki ilişkilere hâlâ manevi tazeliğini muhafaza etmiş öykülerle tanıklık etmiştir:

«Deyr-i Eflâtun'un (Eflâtun manastırı) başpapazı, bütün papazların ileri gelenlerinden, yaşlı ve engin bir insandı. İstanbul, Frenk, Sis Canik⁷ ve başka vilayetlerden (kendi dinlerinin) ilmini öğrenmek için ona gelir, ondan (din) ahkâmını öğrenirlerdi. İşte bu başpapaz hikâyeye etti: Mevlâna bir gün bir dağın eteğinde bulunan bu Deyr-i Eflâtun'a gitmiş. "Soğuk su çıkan mağaranın dibine kadar gitti, ben de mağaranın dışında durmuş, ne olacak diye bakıyordum. Mevlâna yedi gün yedi gece o soğuk su içerisinde oturdu. Ondan sonra da kendinden geçmiş bir halde dışarı çıkıp yola koyuldu. Gerçekten de onun mübarek vücudunda hiçbir değişiklik olmamış-

⁶ Antonio Rigo, «Jalâl al-Dîn Rûmî et l'abate di S. Caritone», in *Östliches – Westliches. Studien zur vergleichenden Geistes – und Religionsgeschichte. Hommage an Cyrill J. C. von Korvin-Krasinski*, Mirko Sladek (haz.), Heidelberg: Manutius Verlag, 1995, s.173-194; Semavi Eyice, «Akmanastır (S. Chariton) in der Nähe von Konya und die Höhlenkirchen von Sille», in *Polychordia. Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag*, Peter Wirth (haz.), c. II, Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert, 1967, s.162-183; «Konya ile Sille Arasında Akmanastır Manâk al-'ârifin Deyr-i Eflâtun », in *Şarkiyat Mecmuası*, VI (1966), s.135-161; Frederick W Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, Margareth Hasluck (haz.), II c., yeni baskı [1. Baskı 1929], New York: Octagon Books, 1973, s.363-383; Vryonis, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1971, s.381-396; Osman Turan, «L'Islamisation dans la Turquie du Moyen Age», in *Studia Islamica*, X (1959), s.137-152.

⁷ Samsun'un başkenti olduğu Küçük Asya'nın bir beyliği.

tı." Bu başpapaz yeminler ederek şöyle dedi: İsa'nın sıfatı hakkında okuduğum; İbrahim ve Musa'nın kitaplarında (suhuf) mütalâa ettiğim ve geçmiş tarihlerde peygamberlerin nefis terbiyelerinin büyüklüğüne dair gördüğüm şeylerin hepsi Mevlâna'da fazlasıyla vardı. Nitekim kendi sırları hakkında şöyle buyurmuştu:

Ey aşk yolunda mahvolan! Sen cansın ve başka bir şeysin.

Sen sahip olduğun şeysin ve başka bir şeysin.⁸

Bu sevimli hikâye Mevlâna'nın manastırdaki rahiplerle görüştüğünü ve onlardan biriyle dost olduğunu gösterir. Bununla beraber bu su kaynağının biyografın bir hayal ürünü olmadığını burada belirtmek gerekir; Kariton manastırı üzerine çalışan Semavi Eyice'nin incelemesine göre bu kaynak gerçekten varmış.

Mevlevîlerin mübarek kurucusunun ölümünü takip eden döneme ait başka bir hikâyeyse Mevlâna'nın bir müridiyle bir rahip arasında geçen sohbeti aktarır.

«Arkadaşların gerçeği bilenlerinden nakledilmiştir: Deyr-i Eflâtun manastırında nice fenleri bilen yaşlı ve hakîm bir rahip vardı. Arkadaşlar gezmek için oraya her geldiklerinde bu rahip onlara türlü hizmetlerde bulunur ve çok inanç gösterirdi. Ârif Çelebi'yi de çok severdi. Bir gün arkadaşlar 'Sen, Mevlâna'yı nasıl gördün ve nasıl bildin?' diye ona bu inancının nedenini sordular. Rahip şöyle dedi: Siz onun kim olduğunu ne biliyorsunuz? Ben ondan hadsiz kerametler, birçok mucizeler görmüş ve onun candan bir kulu olmuşum. Geçmiş peygamberlerin hayatlarını İncil'de görmüş ve onların kitaplarında okumuştum. Hepsini onun mübarek zatında müşahede ettim ve onun gerçekliğine iman getirmişim. Yine bir gün burayı şerefleştirmişti. Kırk güne yakın bir hücrede halvet etti. Halvetten çıktığında onun mübarek eteğini tuttum ve 'Yüce Tanrı Kuran-ı Mecid'de 'Sonra onlardan cehenneme girmeye layık olanları biz daha iyi biliriz' (Meryem, 19:70)

⁸ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, II cilt., İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2006, s. 263.

buyurmuştur. Mademki hepsinin gidişi ateş olacak, o halde İslam dininin bizim dinden üstünlüğü nedir ve bu nasıl olacak' dedim.

Mevlâna hiçbir şey söylemedi. Bir an sonra işaret edip şehre doğru yola koyuldu. Ben de o ulu kişinin arkasından yavaş yavaş gidiyordum. Mevlâna birdenbire şehrin kenarında bulunan bir fırına girdi. Fırıncılar fırını kızdırmışlardı. Benim siyah ince ipek elbisemi aldı ve kendi feracesine sarıp fırına attı.

Başını önüne eğerek bir süre köşede oturdu. Büyük bir dumanın çıktığını gördüm. Kimsede söz söylemek takati yoktu. 'Bak!' diye buyurdu Mevlâna.

Baktım, Fırıncının mübarek feraceyi dışarı çıkarıp Mevlâna hazretlerine giydirdiğini gördüm. Ferace tertemiz olmuştu. Benim ipek elbisemse tamamen yanmıştı.

'Biz böyle gireriz, siz de böyle girerseniz' diye buyurdu Mevlâna. Bunun üzerine derhal baş koyup mürit oldum".⁹

Bu olay Ârif'in tarikatın başında bulunduğu yıllarda yani 1312 ile 1320 arasında olmuştur; fakat Mevlevîlerle rahipler arasındaki ilişkiler tarikatın kuruluşunun ilk ve gelişme dönemleriyle sınırlı kalmamıştır.

Asırlar boyunca son derece ilgi çekici tanıklıklara rastlamaktayız. Örneğin XVII. asırda Hıristiyanlar zimmîlere ait vergilerini Mevlevîlerin Çelebisine ödüyorlardı.¹⁰ Yine XVII. asırda Konya'dan geçen ve dervişlerin tarikatını ve misafirperverliğini keşfeden Ortodoks Yunan patriği Antakyalı Makarios'un aktardığı bir tanıklığa sahibiz. 15 Eylül 1652'de Aziz Kariton manastırını gezdikten¹¹ sonra Yunanca şöyle yazmıştır:

⁹ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, II cilt., İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2006, ss.428-429.

¹⁰ Mehmet Aydın, «La situation des non-musulmans à Konya dans la deuxième moitié du XVII. siècle à l'époque ottomane», in *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1994), s. 35-45; s.38; Hüseyin Muşmal, «1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler », *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (2006), n. 20, s.201-232.

¹¹ «Le 11 septembre, le quatorzième [dimanche] après la Pentecôte, avant midi, nous entrâmes à Iconium où nous célébrâmes la fête de la Croix, dans une église - de notre communauté grecque - dont le toit est en bois. Ensuite nous partîmes pour visiter le couvent de Saint-Chariton, dont la fête est le 26 septembre, il était à près de deux heures de chemin. Toute la construction du couvent, de ses églises et de ses cellules est en pierre de taille tirée de la montagne. L'église principale est grande, haute et construite en pierre ainsi que ses sanctuaires. Derrière l'autel il y a une grotte il y a une grotte, dans laquelle

«Molla Hankar'ın Molla Han kuruluşunu gezmeye gittik; altından ve imparatorların hazinelerinden alınmış gümüşten şamdanlar, lambalar sayısızdı. Türlü çeşit çiçeklerle [süslenmiş] tek bir altın ve gümüş şamdan doksan okka ağırlığındaydı. Kabrine giden merdivenler gümüşlendi. Bu mezarın yanında bir elbise ve uzun bir siyah türban taşıyan dostu olan rahibin mezarı bulunur. Bu merdivenin trabzanları tek parça yerleştirilmiş, gümüşten oymacılığı anımsatan saydam mermerdendi. [Bu güzellikleri gören] herkes içeriye girdiğinde şaşa kalıyordu. Dede ve diğer dervişler Hıristiyanları ve rahipleri çok seviyorlardı. Bizi içeri aldılar ve hiç endişe duymadan gezip baktık. Türkmen soyuna gelince lanetlenmiştir ve bu nedenle içeri alınmazlar».¹²

XVIII. asrın başlarında Paul Lucas'ın (1664–1737) aktardığı bir rivayete göre Mevlâna'nın türbesinin yanında Mevlâna'nın isteği üzerine dostu olan bir Yunan rahibinin mezarı yaptırılmıştır. Bu seyyahnamede Paul Lucas bu rivayeti kendisine aktaranın Ermeni bir papaz olduğunu söyler.¹³ Oysa Mevlevî rivayetleri, Aziz Kariton manastırından ayrılarak İslam dinine girmiş bir rahipten bahseder. Üçüncü bir rivayetse, Ecumene adında ve Mevlevîlerin mübarek kurucusunun yanına defnedilen Konyalı bir metropoliten bahseder.

on accède par des marches, où le saint s'est consacré à la piété. Là, il y a une pierre longue semblable à un oreiller; on nous apprit que c'était son oreiller. Dans cette église il y a aussi une tombe sur laquelle est écrit en grec : « de la descendance de celui qui est né sur la pourpre ». Nous calculâmes la date contenue dans ce chronogramme et trouvâmes cinq cents ans. De même sur la porte de l'église est sa date en grec. Les autres églises du couvent sont petites. Un peu hors du couvent, il y a une ancienne grotte où l'on descend par des marches. C'est là que les voleurs emprisonnèrent le saint. Il en fit sourdre pour eux une grande source miraculeuse très agréable. Nous y passâmes la nuit du mercredi dont le lendemain était le 15 septembre. Pendant la matinée, nous retournâmes dans la ville. Les murailles sont grandes et il y a des édifices extraordinaires, des sculptures, des statues qui semblaient parler », *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fr. çev. Basile Radu, Turnhout (Belgika) : Editions Brepols, PO XXII, 1, n. 107, s. 76.

¹² *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fr. çev. Basile Radu, Turnhout (Belgique): Editions Brepols, PO XXII, fasikül 1, n. 107, s. 76-77.

¹³ D. Stiernon, «Ikonia», in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, R. Aubert (dir.), fascicules 146-147, Paris: Letouzey et Ané, 1995, s.779; *Voyage du sieur Paul Lucas dans le Levant juin 1699-juillet 1703*, (haz.) Henri Duranton, 2 cilt, Saint-Etienne : Publication de l'Université de Saint-Etienne, 1998.

Mevlevîlerle Hıristiyan din adamları arasındaki ilişkiler asırlar boyunca devam etmiştir. Lakin Mevlevîlerle Assomptioniste denilen Katolik din adamları¹⁴ arasındaki ilişkiler diğerlerine göre daha az bilinir. Burada 1892'de başka tarikatlarla birlikte Konya'ya yerleşmiş bulunan Assomption'lu Augustin misyonları (*Congregatio Augustinianorum ab Assumptione*, kısaltma: A.A.) söz konusudur. 1894'te ise pederlere yardım etmek ve Hıristiyanlar kadar Müslüman halka da yardım etmek için Assomption rahipleri Konya'ya gelmiştir.¹⁵

Tüm dünyada faaliyetlerini tanıtmak için Assomptioniste din adamlarının Paris'te yayınladıkları bir bülten bu din adamlarının Konya'da bulunmasına büyük bir yer ayırmıştır. Bu zengin kaynak sayesinde dervişlerin Hıristiyan din adamlarıyla iyi ilişkiler içinde olduklarını – ya da Katolik rahip ve rahibelerin hem tuhaf hem de samimi buldukları bu mevlevîlerle olan ilişkilerini- kanıtlayabiliriz.

Katolik din adamlarının İslam maneviyatına ve özellikle de dervişlere duydukları ilgiyi belirtmek için anlamlı olacak birkaç örneği burada göstermek istiyoruz. Gerçekten de bu bültende İslam söz konusu olduğunda metni süsleyen resimler çoğu zaman Mevlevîleri veya rifâî dervişlerini tasvir eder. Eskişehir misyonu, Assomptioniste tarikatıyla “bağırın” olarak adlandırdıkları dervişleri (*derviches hurleurs*) temasa geçirmiştir. Aslında bu dervişler Halvetiye tarikatının Şabâniye dalına aittir.¹⁶ Bu dervişlerle de Assomptioniste'ler dostane ilişkiler sürdürmüşlerdir. Bir pederin dervişlerin böğürlerine geçirdikleri demirlere ve yanaklarını deldikleri çelik çubuklarla kendilerine acı vermelerinin doğru olup olmadığını sorması üzerine bu Anadolu kentindeki dervişlerin şeyhi şöyle cevap vermiştir:

«Bunlar Hıristiyanların uydurdukları masallardan ibarettir. Kendimizi kesip biçtiğimiz söyleniyor, oysa hiçbirimiz yaralanmıyoruz. Ben de bunu

¹⁴ İsmail Taşpınar, «Katolik Assomptioni'stler Tarikatı», *Sakarya üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi*, (2004), n. 10, s.93–112.

¹⁵ Jacob Père Xavier, *L'Assomption en Turquie, L'Aventure Missionnaire Assomptionniste, Actes du Colloque d'Histoire du 150ème anniversaire de la Congrégation des Augustins de l'Assomption Lyon-Valpré, 22–26 novembre 2000*, haz. Bernard Holzer, A.A., s.241-320.

¹⁶ İbrahim Has, *Şabâniyye Silsilesi. Silsile-i Tarîk-ı Halvetiyye-i Karabaş El-Kastamonî*, Mustafa Tatcı et İbrahim Özey (haz.), İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2006.

yaptım, hem de çok kez, yüzüme bir bakın tek bir iz yok. Bu yalanlara inanmayın».¹⁷

Sorunun dolaysız olması ve cevabın da açık yürekli olması gerçek din âlimlere yaraşan manevi bir içtenliği gösterir.

Assomptioniste pederlerin bültenlerinde Mevlevîlerle ilgili aktarılan görüşler ve olaylar sayısızdır.

Örneğin Peder Gaudens (Emile Gaudens, 1873–1918) birkaç gün süren kuraklıktan sonra Konya'da yıldırımın yıktığı Selçuklu dönemine ait bir minarenin hikâyesini anlatmıştır. Makalede yazarın şu dolaysız anlatımını okuyabiliriz:

«Geçen gün bir derviş üzümlere bana şunu söyledi:

Düştü!

Kim düştü?

Nasıl! Bilmiyor musun? Minare, ama önemli değil, benim üzerime değil de onun üzerine düşmesi daha hayırlı, zaten çok yüksekti, halkı namaza çağırarak için günde beş kez merdivenlerini çıkmak zorunda olan imamı da yeterince yormuştu.

Onayladığımı göstermek için saygılı bir *evet* ile cevap verdim»¹⁸

Aynı yıl, yani 1902'de Assomption tarikatının rahibelerinin yönettikleri Fransız erkek okulunun bayramında otoriteler çocukların oynadıkları oyunu izlemişlerdir. Gösteriden önce şunlar olmuştur:

«Mısır kralı gibi görkemli, bağırarak ya da semâ eden bir Türk dervişi tüm gücüyle Muhammed'e bir dua okudu. Muhtemelen etkilenmişti; yüz ifadesi değişti, saralı gibi hareketler yapmaya başladı, burada olağanüstü bu olan hareketlere rağmen kimsenin gülmemesiydi. Türkler son derece ciddiydiler – zaman zaman derviş durdu, nefes nefese, gözü alevlenmiş. Alkış tufanı koptu. «Yaşasın Sultan! Yaşasın Allah'ın yeryüzündeki gölgesi!» diye çığlıklar yükseldi».

¹⁷ *Missions des Augustins de l'Assomption*, (M.A. olarak geçecektir) 1902, n. 69, s.138a.

¹⁸ *M.A.*, 1902, n. 69, s.12b.

Yazarı Adhémar (Pierre-Henri-Léon Merckx, 1889–1953) olan «Konya Dervişleriyle» başlıklı 1912 tarihine ait bir makale, Mevlevîlerle ilgili kısmi bilgiler vermiştir. Clément Huart (1862–1923)¹⁹'ın semâ'nın gerçekleştirildiği odayla ilgili tasvirini alıntıladıktan sonra yazar hızlıca semâ'yı tasvir etmiştir:

«Dervişler, ayakları çıplak, birer birer semâ odasına girdiler. Kurucunun türbesini ve Çelebi'nin ve tarikatın büyüklerinin duracakları yeri selamladıktan sonra yavaş ve ölçülü adımlarla hepsi teker teker yerlerine gittiler ve sessizce oturdular. Üzerlerinde yeşil bir elbise ve geniş kollu gri hırkaları vardı. Genizden gelen bir sesle dervişlerden biri Kuran'dan ayetler okudu. Hemen arkasından Çelebi içeri girdi. Peşinde bütün dervişlerle üç kez odanın etrafını dolandı. Üçüncüde dervişler hırkalarını çıkardıkları zaman, şeyh odanın köşesinde *mihrabın* önünde tabanlarının üzerine çömeldi. Ayetleri okuyanın sesi yükseldi, davulun sesi işitildi. Dervişler kollarını omuzlarından tutarak göğüslerinin üzerine bağladılar ve yavaş yavaş Çelebinin elini öptüler, o da onlara kollarıyla sarıldı. Ardından çok zarif bir hareketle kollarını açarak ellerinden birini yere doğru, birini de göğe doğru kaldırdılar. Aynı zamanda başları biraz arkaya doğru ve sağ tarafa eğik kendi etraflarında dönerek büyük bir çember çizmeye başladılar. Grubun ortasında yer alan daha yaşlılar daha yavaş dönüyorlardı.

Hareketli bir müzik, gençlerin hareketlerini baş döndürecek şekilde hızlandırdı. Kamıştan bir düdük (ney) ayrılıkla ilgili sızlanmaları anlatır: “Bataklıkta sazlıktan beni kestiklerinden beri erkekler ve kadınlar sesimle sızlanırlar. Arzunun meydana getirdiği üzüntüyü açıklamak için yüreğim ayrılıkla parçalandı. Kökeninden uzak kalan her insan birleşmenin tekrardan olacağı anı bekler. Ben bir meclis için iniliyorum; mutluların ve mutsuzların yoldaşım... Neyin sesi rüzgâr değil, *ateştendir*; bu ateşi olmayan olamasın!».

Zaman zaman sıralar hafiften bozulduğunda semazenlerin efendisi topuğuyla yere vurdu. Üç kez dervişler dinlenmek ve nefes almak için durdular. Ardından hırkalarını giyip “Allah Hu!” yani “Allah var!” dedikten sonra görkemli bir şekilde oradan ayrıldılar. Ve biz de ayrıldık».²⁰

¹⁹ Barrès, Maurice, *Une enquête aux pays du Levant, L'Oeuvre de Maurice Barrès*, annotée par Philippe Barrès, Tome XI, Paris, 1922–1923–1924, Club de l'honnête homme, 1967.

²⁰ M.A., 1912, n. 199, s.169a-170b.

1913'te Konya'da ilk kez düzenlenen Mübarek Kutsama törenine katılan Adhémar, Katoliklere ait olan bu ayin esnasında meraklı kalabalık arasında Mevlevî dervişlerin başlıklarını fark etmiştir (Resim 1,2).²¹

Yıllar sonra 1922'de Asompsiyonist tarikatının büyüklerinden biri Türk evlerini gezdiğinde şöyle ilginç bir metin kaleme almıştır:

«Asompsiyonist Pederlerin çok iyi ilişkilerde buldukları bu mübarek kişiyi ziyaret etmeden gidemezdik. Çelebi yoktu ama dervişlerden biri bize büyük bir misafirperverlikle camiye gezdirdi. Cami eşi benzeri olmayan zenginlikler içeriyordu, özellikle de gördüğümüz halılar olağanüstüydü. Sağ kanatta ölen çelebiler bulunuyordu. Tarikatın kurucusu yeşil fayansla etrafı ve üstü örülmüş mezarında son uykusunu uyuyordu, yanında ise yaklaşık 50 kg ağırlığında gümüşten büyük bir şamdan bulunuyordu. Ortada ise mumların yandıkları altından ve gümüşten şamdanlar vardı. Sol kanat her Cuma günü gerçekleştirilen semalara ayrılmıştı. Gezimiz bitince rehberimiz bize kahve ve sigara ikram etti».

Türkiye'de bütün tekkelerin ve tarikatların kapatılmasından bir yıl önce yani 1924'te Fransa'dan gelen Fransız bir Assompsiyonist, çelebiyle nasıl tanıştığını anlatmıştır:

«İncelikli ve teşvik edici bir kibarlıkla karşıladı. Ayinsel mağbetlerinde gerçekleştirilen mistik dansın iyice anlaşılmasını istiyordu: "Daire şeklinde dönmemiz evrendeki çekim yasasına gönderme yapıyor. Uydular güneşin etrafında nasıl dönüyorsa dervişler de şeyhin etrafında dönerler. Bu hareket, âlemlerin ve ruhların mükemmel ritmi olan Allah'ı yüceltir" dedi. Ardından hayran bırakıcı bir rahatlıkla büyük şeyh daha gerçek konulara geçti: "Paris'te Franklin-Bouillon'u gördünüz mü?" diye sordu. Bu isim onun için bütün Batı'yı, gücünü, hikmetini ve bilimini temsil etmekteydi. Fazla modern görünmemek için hayır dememek gerekiyordu. Franklin-Bouillon'u nasıl görmezdik? Şeyhin yanında ayrıldığımızda alçak gönüllülikle kendisine bol bol dua etmemizi söyledi».²²

²¹ M.A., 1913, n. 203, Haziran, s.86a.

²² M.A., 1924, n. 266, Ocak, s. 4b. «Henri Franklin Bouillon (öl. 1937), Mustafa Kemal'e vekil olarak gönderilmiş ve onu destekleyen en ateşli Fransızlardan biriydi. Bu anlamda, kendilerine bakanlık, demiryolları, suyuolları gibi pek çok imtiyaz sözü alan Paris'teki Türk dostu siyasetçiler, sanayiciler, finansörler tarafından çok destek görmüş birisiydi. Diplomatik arşivlerin 26 Mayıs 1919 tarihinde Fransız sermaye ve menfaatlerinin Türkiye'nin sahip

1926'da aynı bülten ve Roma'daki bir sergide İstanbul Asompsiyonist tarikatından bir rahibenin bir Mevlevî resmini de görebiliriz (Resim 3). Bununla beraber 1927'de değişimleri gösteren bir tasvire rastlamaktayız:

«Dervişler kenti olan Konya'da artık hiç görülmeyen dervişlerdir. Pazarlardaki dükkânların içine kadar bakmış, gelip gidenler arasında gözlemlerimle aramış, camilerin veya ziyaretlerin çevrelerini gezmiş, devlet konaklarının koridorlarından geçmiş olsam da tek bir dervişe rastlamadım. Eskiden her yerdeydiler; bu Müslüman toplumun hayatının her alanında vardılar, farklı meslekler icra ediyorlardı, mağazalarda veya dükkânlarında ziyaretlerdeydiler, zevkle ufak bir kahveyle nargile içiyorlardı. 1908'de yapılan devrime kadar Konya'nın hemen hemen yarısı onlarındı; jöntürkler sahip oldukları zenginliklerin çoğunu ellerinden almış ve şimdi de tamamen ortadan kaldırılmışlardı. Büyük ve muhteşem tekkeleri kapalı. Çelebi veya en genel yöneticileri bile sekülerleşmek zorunda kaldı. Yeni Sultana kılıcı kuşatma imtiyazı ona aitti.

Onsuz ve yüksek koyu kahverengi başlıklarıyla binlerce derviş olmadan Konya hiçbir özelliğe sahip değil ve Anadolu'nun sıradan büyük kasabalarına benziyordu».²³

Hıristiyanlarla dervişler arasındaki ilişkilere tarihsel bir göz attıktan sonra pek çok Hıristiyan'ın yaşadığı Tokat'a gitmeyi istediğini söyleyen Mevlâna'nın düşüncesiyle sonuca bağlayabiliriz. Mevlâna'nın müritleri, Müslümanların bile bin tane sözden sadece bir tanesini anlarken onları bırakıp neden bu bölgeye gidip sözlerinin anlamını tam olarak kavrayamayan o insanlarla konuşulması gerektiğini anlayamıyorlardı. Mevlâna ise dinler konusunda çoğulculuk taraftarı olduğuna dair düşüncesini açıkça ortaya koymuştu:

«Bu sözün özünü anlamaları gerekmez; sözden maksat neyse onu anlar ya. Sonunda hepsi de Tanrının birliğini söyler; hepsi de der ki: Tanrı Yaratıcıdır, rızık veren odur, herşeyde tedbir, tasarruf ıssızdır, herkes dönüp

olduğu zenginliklerin % 60'ını, İngilizlerin % 15'ini, Almanların da % 25'ini temsil ettiğini unutmamak gerekir. Franklin Bouillon'a yapılan destekler arasında Pierre Loti ve Sicilya'daki Fransız varlığına karşı halkı ayaklandırmak için sahte bilgiler yayınlayan «Le Temps» gibi gazeteler bulunmaktaydı. Franklin Bouillon'a yapılan en açık destekler ise, Laik bir Türk devletinin kurulması için dostları Kemal'in başarılı olmasını çok isteyen Fransız ve İtalyan mason localarından gelmekteydi.».

http://www.armenweb.org/espaces/reflexion/dossier_17.htm

²³ M.A., 1927, avril, s.56a-b.

ona varır; ceza da ondandır, bağışlama da. Bu söz, Tanrıyı anlatıyor, Tanrı anışı; bu sözü duydular ya; herkes heyecana düşer, tat alır; özleyişi artar herkesin; çünkü bu sözden sevgilinin, özlenenin, istenenin kokusu geliyor. Yollar ayrı amma maksat bir. Görmez misin? Kâ'be'ye giden yollar çok. Kimisi Anadolu'dan gider; kimisi Şam'dan, kimisi İran'dan, kimisi Çin'den. Kimisi de deniz yoluyla Hint'ten gelir, Yemen'den gelir. Yollara bakarsan büyük bir ayrılık var, sınırsız bir ayrılık var. Fakat maksada bakarsan hepsi de birleşmiş, bir. Herkes gönlünden Kâ'be'ye gitmeyi geçirmede; gönüllerin Kâ'be'ye büyük bir bağlılığı, sevgisi var, bu isteğe hiç mi hiçbir ayrılık, aykırılık sığmıyor. Bu istek, ne küfürle ilgili, ne îmanla. O ilgide hiçbir bulanıklık yok. Hani ayrı-ayrı yollar var dedik ya; herkes oraya vardı mı yoldayken birbirleriyle çekişip savaşmaları da kalmaz, ayrılık-aykırılık da biter-gider, dedi-kodu da. Yolda giderlerken bu, ona, senin tuttuğun yolun aslı yok, sen kâfirsin derdi; o da bunu öyle görürdü ya; Kâ'be'ye vardılar mı bilirler, anlarlar ki o savaş, yoldaymış maksatları meğerse birmiş». ²⁴

Sonuç bence apaçıktır. Başka inançlara karşı hürmetk3ar olan Müslüman bir tarikatın kurucusu müritlerine yalnızca bu açık bakış açısını aktarabilmiştir. ²⁵ Bu bakış açısı, gördüğümüz gibi Mevlevîleri kendi anlatımlarında olduğu gibi asırlar boyunca Hıristiyanlardan gelen anlatılarla da tarikatın kurulduğu ilk dönemlerinden son dönemine kadar teyit edilmiştir. Böylece Mevlâna'nın bakış açısını çok güzel bir şekilde özetleyen şu çok ünlü beyitle sözümüzü noktalayalım:

²⁴ Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Fihî Mâ Fih*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, Konya, 2001, s. 83.

²⁵ Lloyd Ridgeon, «Christianity as Portrayed by Jalâl al-Dîn Rûmî», Lloyd Ridgeon (haz.), *Muslim Interpretations of Christianity*, Londra: Curzon, 2001, s. 99-126; Leonard Lewisohn, «The Esoteric Christianity of Islam: Interiorisation of Christian Imagery in Medieval Persian Sufi Poetry », Lloyd Ridgeon (haz.), *Muslim Interpretations of Christianity*, Londra: Curzon, 2001, s. 127-56; Galip Atasâğun, *Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevi'de bahsedilen dinler*, Konya : [y.y.], 2001, (Sebat Ofset Matbaacılık); Hülya Küçük, «The Role Of Sufism In The Dialogue Between World Religions», *S.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII (2002), s. 159 – 166; Este'Lami, Muhammad, «Rûmî and the Universality of his Message», *Islam and Christian-Muslim Relations*, 14 (2003), s. 429-524.

«Gene gel, gene gel, her ne isen olduğun gibi gene gel. Hakk'ı tanımıyor-
san, ateşle tapıyorsan, puta tapıyorsan, gene gel... Bu bizim dergâhımız,
umutsuzluk dergâh değildir; Yüz kere tövbeni bozmuşsan da gene gel».²⁶

²⁶ Şefik Can, *Hz. Mevlâna'nın Rubaileri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, *rubâî* n. 83.